

boeiende, en vaak in herhaling vervallende, belastingdiscussies toch nog iets te maken. Maar de in de inleiding beleden doelstelling om aan de hand daarvan tevens 'fundamentele veranderingen in de Nederlandse politiek' zichtbaar te maken — wat dus kennelijk door De Vrankrijker nog niet was gedaan? — en 'inzicht te krijgen in de veranderingen in de politieke machtsverhoudingen en de politieke cultuur', lijkt daar wel wat onder te hebben geleden. In de samenvattende paragraafjes aan het slot van elk hoofdstuk komt dat doel in elk geval niet echt overtuigend uit de verf. Het begrip 'politieke cultuur', een van de fundamenten van het 'natiestaat-project', speelt na de inleiding in het geheel geen expliciete rol meer. Zelfs in de conclusie wordt het niet meer genoemd. Is dat te wijten aan onvermogen van de auteur of aan onbruikbaarheid van het begrip voor dit onderwerp?

Dit punt roept tot slot de vraag op of de af en toe nogal kritische toonzetting van deze recensie misschien niet minstens zozeer het vigerende systeem van financiering van historisch onderzoek betreft als dit specifieke boek. Wie vandaag de dag een proefschrift schrijft, is immers meestal niet meer dan de onderaannemer van een projectleider. Wie wil promoveren moet binnen vier jaar maar zien uit te voeren wat door een ander voor hem of haar is bedacht. Hoeveel ruimte kunnen promovendi (en projectleiders) vandaag de dag nog nemen om zonodig af te wijken van een tevoren uitgestippeld pad, als dat pad misschien minder nieuws lijkt op te leveren dan was gehoopt?

Wantje Fritschy

H. Nijkeuter, *Geschiedenis van de Drentse literatuur, 1816-1956* (Drentse historische reeks XI; Assen: Van Gorcum, 2003, 847 blz., €59,-, ISBN 90 232 3912 1).

Dit boek is de handelseditie van het in september 2001 verdedigde proefschrift aan de rijksuniversiteit te Groningen onder de titel *De 'pen gewijd aan Drenthe's dierbren grond.' Literaire bedrijvigheid in de Olde Landschap, 1816-1956*. In ruim 800 pagina's passeren in dit encyclopedische naslagwerk alle producenten van Drentse literatuur de revue. Onder Drentse literatuur verstaat de auteur alle literaire teksten in de Drentse taal, regionale literatuur geschreven door Drenten en werken van niet-Drenten die een duidelijk regionale geest ademen. Ruim honderd auteurs vinden aldus een plaats in dit boek. Het is een werk geweest van lange adem dat zijn oorsprong vindt in het streektaalproject Drentse Taol. Daar is de auteur aan het eind van de jaren tachtig op vrijwillige basis begonnen met het opbouwen van een documentatiecentrum. Nadien heeft hij er met bewonderenswaardige volharding aan doorgewerkt, naast een volledige betrekking als docent in het voortgezet onderwijs. In zijn streven naar volledigheid is de auteur ver gegaan. Niet alleen diende 'iedereen' besproken te worden, zij dienden ook volledig besproken te worden en alles wat er over hen te vinden was diende onder ogen gezien te worden. Uit alle hoeken en gaten zijn gegevens opgediept en alle relevante archieven zijn in extenso doorgeploegd. De archivalistische achtergrond van de auteur klinkt daar sterk in door. Aldus is een complete, betrouwbare gids ontstaan waar ieder die in dit thema geïnteresseerd is Nijkeuter diep dankbaar voor mag zijn. Het boek zal nog decennialang zijn diensten bewijzen.

Nu de inhoud. Is de Drentse literatuurgeschiedenis ook interessant? Wat dat betreft is deze recensent in grote vertwijfeling achtergebleven. Natuurlijk zijn er schrijvers van (boven)regionale betekenis, daarover straks meer, maar na lezing overviel mij een gevoel van diepe treurnis. Het enige thema dat al die Drentse schrijvers uit hun pen lijken te krijgen is dat van

‘mien dörpie’, of hoe de arme knecht het aanlegde met de dochter van de rijke boer. Ik chargeer natuurlijk, maar niet eens zo heel erg. Nooit is er eens een schrijver die uit de band springt en compleet wat anders tot onderwerp neemt: een thema uit de wereldgeschiedenis, een serie-moord of een avonturenroman. De ‘onverbidelijke bestseller’ is duidelijk niet van de hand van een Drent. Nostalgie overheerst, soms tot vervelens toe. Wat dat betreft was de titel van het proefschrift goed gekozen: ‘dierbren grond’. Andere smaken hebben wij in Drenthe niet. Op zich doet dat wel de interessante vraag rijzen of alle streekliteratuur zo is. Verschilt de thematiek in Drenthe van die van het platteland van Overijssel of Gelderland of West-Friesland? Dat de auteur het antwoord op die vraag niet geeft, valt hem niet te verwijten. Daarvoor zouden vergelijkbare literatuurgeschiedenissen van elders moeten bestaan. Te hopen is dat zijn voorbeeld elders navolging krijgt. Dat Nijkeuter de vraag helemaal niet stelt, en die overheersende thematiek niet analyseert, vind ik wel een duidelijk minpunt van het boek. Naar mijn mening zou dat overheersende ‘leitmotiv’ wel eens te maken kunnen hebben met het ontbreken van steden in Drenthe (tot ver in de twintigste eeuw), en dus ook het ontbreken van een stedelijke cultuur. Ik denk dat onze perceptie van de Nederlandse cultuur heel sterk een ‘stedelijke’ is. Het ontbreken daarvan maakt Drenthe tot wellicht ideaal laboratorium voor het onderzoek naar plattelandscultuur.

Natuurlijk zijn er schrijvers die er uit springen. De negentiende-eeuwers Boom, Lesturgeon en Van Schaick zijn er voorbeelden van. De laatste, een dominee te Dwingeloo, is degene die de dorpsnovelle in het Nederlandse taalgebied geïntroduceerd heeft, naar het Zwitserse voorbeeld van Gotthelf. Het is dus allemaal zijn schuld. Het werk van Van Schaick en Lesturgeon, ook dominee, werd geregeld besproken in *De Gids* en trok dus landelijke aandacht. Harm Boom was vooral zeer actief als journalist: in Overijssel, Amsterdam, Den Haag en Utrecht, vanaf circa 1853 vooral als (hoofd)redacteur van de *Provinciale Drentsche en Asser Courant*. Bij de presentatie van het boek van Nijkeuter werd er door kenner van de negentiende-eeuwse literatuur Cees van Dijk op gewezen hoe nuttig inhoudelijke bestudering van het journalistieke werk van Boom zou zijn, en dan niet alleen in een Drents regionale context.

Interessant is ook de aandacht die Nijkeuter besteedt aan kranten en jaarboeken als de *(Nieuwe) Drentsche Volksalmanak*. Ook daar is het weer zo dat zijn materiaal tot tal van interessante vragen aanleiding geeft, maar die in het boek vergeefs gezocht zullen worden. Dan gaat het vooral om vragen naar verspreiding, leescultuur en dergelijke. Hoe belangrijk bijvoorbeeld was het feuilleton, niet alleen voor het succes van de krant, maar ook voor het bestaan en de ontwikkeling van de streekliteratuur?

In de twintigste eeuw springen Jan Fabricius, Anne de Vries (‘Bartje’) en Ben van Eysselsteijn eruit als schrijvers met nationale bekendheid. Hun betekenis voor de streekliteratuur is er vooral achteraf opgeplakt toen een jonge regionale cultuurbeweging na de Tweede Wereldoorlog behoefte had aan onomstreden iconen. Een bijzondere fascinatie legt Nijkeuter aan de dag voor de oorlogsperiode. Ik heb zo’n donkerbruin vermoeden dat hij zich graag de Drentse Adriaan Venema waant. Van iedere auteur uit die periode wordt minutieus uitgevogeld of hij lid van de Kultuurkamer is geweest; al of niet iets (fouts) gepubliceerd heeft in die jaren; dat misschien wel gewild maar niet gekund heeft; wel gedaan maar eigenlijk niet gewild had. Gezien de ‘kwesties’ die dat nog steeds oplevert wellicht verklaarbaar maar in het licht van de Drentse literatuurgeschiedenis mijns inziens niet altijd even relevant. Spectaculair is het allemaal niet. Natuurlijk waren er schrijvers die in hun liefde voor hun ‘dierbren grond’ zo ver gingen dat zij de bloed-en-bodem ideologie van NSB en nazi’s van harte omarmden maar van grote invloed of betekenis was dat uiteindelijk allemaal niet. Niet te vergelijken bijvoorbeeld met de rol, die

de boerenbeweging Landbouw en maatschappij in dat opzicht speelde. Duidelijk is wel dat er geen automatisch verband gelegd moet worden tussen streekliteratuur en 'fout'.

Het boek houdt op in 1956, als het eerste Drentse streektaaltijdschrift *Oeze Volk* wordt opgericht. Sinds 1947 is er dan inmiddels ook een gearticuleerde Drentse beweging ontstaan in de vorm van Het Drents genootschap dat op tal van terreinen Drenthe cultureel wil opstoten in de vaart der volkeren. En dan wordt een auteur, die zich niet aan de conventies houdt, hardhandig tot de orde geroepen door de Drentse culturele smaakmakers. Klaas van der Geest die in 1949 een streekroman publiceert over de sociale misstanden in het voormalig veendorp Schoonoord wordt verraad aan de Drentse zaak verweten. De idylle van mien dörpie mag niet verstoord worden. Ook waar het gaat om het ontstaan van iets als een Drentse beweging, en of daar überhaupt wel van gesproken kan worden, biedt de studie van Nijkeuter tal van aanknopingspunten. Maar een vraagstelling als van Jensma's prachtige *Rode tasje van Salverda* hoeft men hier niet te verwachten.

Het boek overziende moet de conclusie luiden dat Nijkeuter een zeer waardevolle beschrijving van de Drentse literatuur heeft neergelegd, maar dat hij te weinig oog heeft gehad voor vraagstelling en analyse. Wellicht valt dat mede te verklaren uit de omstandigheid dat dit boek afkomstig is uit de hoek van de streektaal en niet vanuit de geschiedenis. Nijkeuter lijkt met dit boek de stelling te hebben betrokken: het materiaal ligt er, laat nu de analyse maar beginnen. Laten wij hopen dat hij daar zelf in de toekomst een actieve bijdrage aan zal leveren. Het corpus dat hij heeft neergelegd verdient dat ten volle.

M. A. W. Gerding

D. van der Meulen, *Multatuli. Leven en werk van Eduard Douwes Dekker* (Dissertatie Leiden 2002; Nijmegen: SUN, 2002, 912 blz., €45,-, ISBN 90 5875 054 X).

In 2002 stelden leden van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde een lijst samen van de belangrijkste literaire auteurs aller tijden. Onbetwiste aanvoerder van deze lijst was Multatuli (1820-1887) met zijn roman *Max Havelaar* uit 1860. Multatuli blijft dus voorlopig onze grootste schrijver die met een magistraal boek een niet weg te denken onderdeel vormt van ons literaire cultuurgoed.

Een eerste aanzet tot een biografische schets over de bestuursambtenaar en schrijver die tot op de dag van vandaag de gemoederen bezighoudt, schreef Busken Huet in de jaren tachtig van de negentiende eeuw. In de twintigste eeuw volgden (deels 'halve' want onvoltooide) biografieën van Multatulivorsers als J. Saks, E. du Perron, Paul van 't Veer en W. F. Hermans. In 2002, zestien jaar na Hermans' *De raadselachtige Multatuli* en zeven jaar na het gereedkomen van Multatuli's *Volledige werken*, waarin zijn literaire werk en een chronologische verzameling brieven en documenten zijn opgenomen, publiceert Dik van der Meulen de eerste 'volledige' biografie over leven en werk van Eduard Douwes Dekker. Het is een mooi boek geworden in zesentwintig hoofdstukken, met op gezette tijden een 'Tussenstand' die de lezer bij de les houdt en de overzichtelijkheid ten goede komt. De biografie wordt afgesloten met een 'Eindstand'.

Voor zijn studie kon Van der Meulen behalve uit eerdere biografieën en de vijfentwintig delen *Volledige werken* ook putten uit een dikke Multatuli-encyclopedie en een enorme hoeveelheid secundaire literatuur. Dat had natuurlijk een groot nadeel: het is indrukwekkend hoe de biograaf deze hele bibliotheek van en over Multatuli in zijn boek op een overzichtelijke manier